

Nerodno mi je, ker se je na tem strokovnem posvetu moj referat znašel na prvem mestu. Kajti misli, ki jih bom v njem razpredel, so bolj plod fantazije, bolj nekakšen *paignion*, kot pa znanstveni referat. Izhajal bom namreč iz predpostavke »*kaj bi bilo, če bi bilo...*«, ki po kriterijih resnih zgodovinarjev v znanosti nima kaj iskati. Ker moje razglabljanje izhaja ravno iz takšnih neznanstvenih pogojnikov, se vnaprej opravičujem za svoje odstopanje od standardnega referata.

In sicer bom izhajal iz predpostavke: Kaj, če bi Aristoteles v svojo *Poetiko* vključil tudi prevodno književnost? Kakšni bi bili njegovi pogledi na prevod in prevajanje, kako bi ta pojav opredelil in ovrednotil, kakšna stališča bi pri tem zavzemal? Sam sem si že večkrat zastavil takšna in podobna vprašanja.

Najbrž ni treba posebej pojasnjevati, zakaj se Aristoteles prevodne književnosti sploh ni dotaknil. Znano je, da grška klasična antika, ki je sicer položila temelje vsem duhovnim vedam, ni poznala prevodne književnosti, zato se v njej ni mogla razviti prevajalska poetika ali teorija prevajanja. Grška književnost je verjetno edina evropska književnost, ki se je porodila in do svojega klasičnega vrhunca razvijala brez prevodov. Za rojstvo prevodne književnosti navadno štejemo pojav Septuaginte, katere nastanek datiramo šele sto ali dvesto let po Aristotelu.

Znane so domneve, da je *Poetika* obsegala dve knjigi, od katerih je ohranjena samo prva, ki je obravnavala tragedijo in epiko. Nato je sledila druga knjiga o jambih in in komediji, morda tudi o lirični poeziji, ki pa je izgubljena.

Osebnostno si predstavljam, da bi Aristoteles, če bi ob njegovem času v Grčiji obstajala prevodna književnost, napisal tudi tretjo knjigo *Poetike*, ki bi bila posvečena vprašanjem prevajalske umetnosti.

In kako bi izgledala ta knjiga?

Najbrž bi bila na začetku najprej podana definicija prevoda, ki bi se glasila nekako takole: »Prevod je *μίμησις* neke pesnitve, ki skuša besedilo izvirnika posnemati (oziroma *preoblikovati* ali *ponazoriti*, gre za neprevedljiv glagol *μιμῆσθαι*) v nekem drugem jeziku in pri tem zbuditi v bralcu in

poslušalcu podobna občutja in doseči podoben τέλος, kot ga je naredila pesnitev v izvirnem jeziku«.

Predstavljam si, da bi Aristoteles takoj za tem, že v prvem poglavju, opredelil razliko med prevajalcem in tolmačem. (Grki, kot rečeno, v arhaičnem in klasičnem obdobju niso poznali prevodov in prevajalcev, so pa poznali tolmače, ki so jim razlagali pogoje raznih trgovskih kupčij ali ultimate perzijskih kraljev).

Razlika med prevajalcem in tolmačem bi bila najbrž definirana podobno, kot je v ohranjeni Poetiki definirana razlika med pesnikom in verzifikatorjem.

Ljudje si na splošno predstavljajo, da je pesnik nekdo, ki piše verze. Vendar pa vsak, ki piše verze, ni pesnik. Za pesnika je namreč bistveno, da je μιμητής. Lahko bi npr. kdo kako medicinsko ali naravoslovno snov razložil v verzih, pa iz tega še ne bi nastala poezija. Zato npr. Homer in Empedokles nimata razen metruma nič skupnega; zato prvemu po pravici pravimo pesnik, drugemu pa rajši naravoslovec kot pesnik (prim. 1447 b 16-19).

Podobno velja za prevajanje: Ljudje si na splošno predstavljajo, da je prevajalec nekdo, ki presaja besede iz enega v drug jezik. Vendar vsak, ki presaja besede iz enega v drug jezik, še ni prevajalec. Lahko bi kdo besede Homerjeve Iliade ali Sapphine pesmi ali Sofoklove tragedije zelo natančno prestavljal iz grščine v latinščino ali v kak drug jezik, pa o njem še ne bi mogli reči, da je prevajalec.

Razlika med tolmačem in prevajalcem je namreč približno takšna kot razlika med zgodovinarjem in pesnikom.

Zgodovinar navaja podrobne podatke o tem, kar se je zgodilo, pesnik pa pripoveduje o tem, kar bi se po zakonih verjetnosti in nujnosti moralo zgoditi (prim. 1451 a 36-b 5). Podobno tudi tolmač natančno prenaša besedo za besedo, ki jo je kdo izrekel, iz enega jezika v drug jezik. Prevajalec pa preoblikuje pesnitev, ki bi jo Homer (ali Sappho ali Sofokles), če bi se rodil kot Rimljan (ali kot Slovenec itd.), povedal po latinsko (ali po slovensko itd.), tako da bi prevedena pesnitev naredila na bralca v latinščini ali v slovenščini enak učinek kot izvirna umetnina v grščini.

Če bi kdo, ki zelo dobro pozna neko pesnitev v izvorniku, nato bral isto pesnitev v prevodu, bi ob branju od presenečenja vzkliknil: »Da, ravno tako zveni!« Tako kot nekdo, če opazuje umetniški portret človeka, ki ga je osebno dobro poznal v življenju, ob gledanju portreta vzklikne: »Da, ravno takšen je!« (prim. 1448 b 17).

In ne nazadnje bi Aristoteles knjigi, ki bi jo posvetil prevajalstvu, dodal tudi poglavje o prevajalski kritiki, poglavje o napakah, ki se lahko pojavljajo v prevodih. Te napake bi – podobno kot v ohranjeni Poetiki – razdelil na manjše in večje.

Prve (manjše) napake so slučajne oziroma so lahko napake zoper kako

stroko, npr. zoper naravoslovje, medicino, lahko tudi zoper kako obrt, če npr. čevljar na kaki umetniški sliki opazuje obuvalo in ob tem »jermenov meni, da ima premalo«. Druge (večje) pa so napake zoper samo umetnost (1460 b 13-20). V pesnitvi je mogoča in dopustna kaka napaka, vendar je pesnitev kljub temu v redu, če doseže svoj umetniški namen (1460 b 23-24): ἡμάρτεται· ἀλλ' ὀρθῶς ἔχει, εἰ τυγχάνει τοῦ τέλους τοῦ αὐτῆς. Seveda je najbolje, če le mogoče, da se pesnik ali umetnik izogne sleherni napaki in sploh ne greši (1460 b 28-29). Če pa že greši, je »napaka veliko manjša, če slikar ne ve, da košuta nima rogov, kot pa če košuto nariše ἀμιμῆτως, se pravi, če jo nariše tako, da ob njej ne čutimo nobene *mimesis*, nobene nazornosti in prepoznavnosti (1460 b 31-32).

Osebnostno si predstavljam, da bi Aristoteles najbrž v fiktivni knjigi *Poetike* zapisal podobno misel tudi o prevajanju.

Če le mogoče, naj bo prevod brez napake! Ker pa nobeno človeško delo ni popolno, računajmo s tem, da se v prevodu lahko pojavi tudi kaka napaka. Vendar je napaka veliko manjša, če npr. prevajalec kak aorist prevede z nedovršenim glagolom ali če kako dvojico nadomesti z množino, ali če posloveni amforo z majoliko ali démona z zlodejem, in podobno, kot pa če besedilo prevede tako, da v njem ni mogoče prepoznati sporočila izvirnika, skratka, če besedilo prevede tako, da na bralca ali na poslušalca ne naredi pričakovanega vtisa, če ostane brez tistega učinka, kot ga naredi pesnitev v izvirniku.

Naslov:

akad. prof. dr. Kajetan Gantar

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Aškerčeva 2

SI-1000 Ljubljana